

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ พ.ศ.2491-2500

นางสาวภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-53-1799-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE TRANSFORMATION OF ENTERTAINMENT CULTURE IN BANGKOK
SOCIETY FROM 1948 TO 1957

Miss. Patarawdee Puchadapirom

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-53-1799-3

ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์: การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ
 พ.ศ.2491-2500 (THE TRANSFORMATION OF ENTERTAINMENT CULTURE IN
 BANGKOK SOCIETY FROM 1948 TO 1957) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร. ธิดา สาระยา
 อ.ที่ปรึกษาร่วม : อ.ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ . 276 หน้า. ISBN 974-53-1799-3

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิง ในสังคมกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2491-2500 จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ ช่วงนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัย 3 ประการ ประการแรก คือ นโยบายของรัฐบาลซึ่งมุ่งอนุรักษ์วัฒนธรรมความบันเทิงของราชสำนักให้เป็นลักษณะประจำชาติ

วัฒนธรรมตะวันตกเป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมความบันเทิง การเกิดคนกลุ่มใหม่ ทั้งกลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพด้านธุรกิจการค้า ผู้ที่มีการศึกษาสมัยใหม่ ทั้งที่อยู่ในระบบราชการ และประกอบอาชีพทั่วไป รวมทั้งกลุ่มคนผู้ใช้แรงงานและเสนอบริการจากชนบทและคนอีกจำนวนไม่น้อยที่มีพื้นฐานชีวิตในสังคมจารีต ทั้งหมดเหล่านี้ต่างให้ค่ากับวัฒนธรรมตะวันตกว่าเป็นสื่อถึงสถานะและรสนิยม

ศิลปินมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิง ศิลปินบางท่านได้พัฒนาการแสดง และ ดนตรี ให้เป็นที่นิยมของสังคมมากขึ้น ขณะเดียวกันรัฐได้สนับสนุนศิลปินดั้งเดิมซึ่งสืบทอดแบบแผนการแสดงและดนตรี ของราชสำนัก ให้กลายเป็นมาตรฐานของศิลปะในสังคมใหม่

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
 สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
 ปีการศึกษา 2547

ลายมือชื่อนิติกร..... ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... ธิดา สาระยา
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... สุเนตร ชุตินธรานนท์

4380905522 :MAJOR HISTORY

KEY WORD : ENTERTAINMENT CULTURE/ BANGKOK SOCIETY/
TRANSFORMATION

PATARAWDEE PUCHADAPIROM: THE TRANSFORMATION OF THAI
ENTERTAINMENT CULTURE IN BANGKOK SOCIETY (1948-1957)

THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF.DHIDA SARAYA, PH.D.

THESIS CO- ADVISOR: SUNAIT CHUTINTARANOND, PH.D.,276 pp.

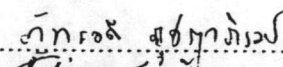
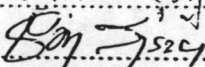
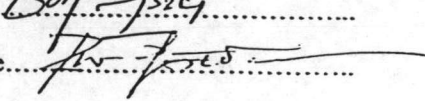
ISBN 974-53-1799-3

The purpose of this thesis is to study the transformation of entertainment culture in Bangkok during 1948-1957. The transformation was caused by three factors. The first factor was the government policy to preserve the royal entertainment culture as part of the national identity.

The second factor was the western culture. The new groups of people traders, modern scholars in the public and private sectors, workers and supporters from rural area and many people in the traditional society—value western culture as a sign of high status and better taste.

The last factor is Thai artists. Some artists try to develop the traditional performance and music to be more popular. At the same time, with the support from the governmental sector, the artists succeeded in making the royal performance and traditional music become the standard of Thai modern art.

Department   History
Field of study   History
Academic year   2004

Student's signature.....
Advisor's signature.....
Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยบุคคลที่มีความสำคัญยิ่ง คือ อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ธิดา สารระยา “นักประวัติศาสตร์” ผู้ชาญฉลาดและแหลมคม ความเมตตา กรุณา ความอดทน และการ “ให้” ด้วยน้ำใจของ “ครู” ผู้ประเสริฐ มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเขียน วิทยานิพนธ์เล่มนี้ คำแนะนำสั่งสอนถึงวิธีการคิด การเขียนงานประวัติศาสตร์ ที่ได้รับจากอาจารย์ เป็นความรู้ที่ยิ่งใหญ่และเป็นประโยชน์ในการทำงานวิจัยตลอดไป ทั้งนี้ความช่วยเหลือและคำแนะนำของ อาจารย์ ดร. สุเนตร ชุตินทรานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษา(ร่วม) มีประโยชน์ยิ่ง ต่อ วิทยานิพนธ์ เล่มนี้ ขอขอบพระคุณ เป็นอย่างยิ่ง

ขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. ธีรวัต ฅ ป้อมเพชร ประธานกรรมการสอบ อาจารย์ ดร. สิริรัชชชาญ พิกจำจรูญ รองศาสตราจารย์ ดร. สุกรี เจริญสุข อาจารย์ ดร. จุฬิศพงษ์ จุฬารัตน์ กรรมการสอบ ที่ให้คำแนะนำ ทำให้วิทยานิพนธ์ เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณ อาจารย์ ศิริ วิชเวช ที่ช่วยเหลือและให้กำลังใจมาตลอด ข้อมูล ข้อเสนอแนะ ต่างๆ มีประโยชน์มากมายในการเขียนวิทยานิพนธ์ ทั้งนี้ขอขอบพระคุณ อาจารย์ บุญช่วย โสวัตร สำหรับข้อเสนอแนะต่างๆ และ ขอขอบคุณคณาจารย์สาขาวิชาครุศึกษาศาสตร์ไทยทุกท่านที่คอยถามไถ่ ให้กำลังใจ

ขอบพระคุณศิลปินทุกท่านในการให้ข้อมูล ด้วยน้ำใจและความอดทน ขอขอบคุณ พี่แก้ว คุณบัณฑิต หนูแพม สำหรับความช่วยเหลือต่างๆ และขอบคุณทุกคนในครอบครัวที่ห่วงใย เป็นกำลังใจ แก่ผู้เขียนตลอดมา

เนื่องจากทุนวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก(คปก.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ประโยชน์ และคุณค่าของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขออุทิศแด่ศิลปินในแวดวงวัฒนธรรม ความบันเทิง ผู้มีชีวิตโดดเด่นอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ สร้างสรรค์ความบันเทิง เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง และด้วยใจรักในศิลปการแสดง อันเป็นที่มาแห่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	
บทที่.....	
1 บทนำ.....	1
2 พลวัตของวัฒนธรรมความบันเทิง ก่อนทศวรรษ 2490.....	16
2.1 วิวัฒนาการของวัฒนธรรมความบันเทิงอันสัมพันธ์กับประเพณีพิธีกรรม ก่อนสมัยรัตน โกสินทร์.....	16
2.1.1 วัฒนธรรมความบันเทิงของราชสำนักและชนชั้นสูง.....	19
1) วัฒนธรรมความบันเทิงสัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนา	19
2) วัฒนธรรมความบันเทิงที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิง	23
2.1.2 วัฒนธรรมความบันเทิงของราษฎร.....	26
1) วัฒนธรรมความบันเทิงในงานประเพณีพิธีกรรม.....	27
2) วัฒนธรรมความบันเทิงที่มุ่งความสนุกสนาน.....	26
2.2 บทบาทของราชสำนักก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมความบันเทิง.....	29
2.2.1 ราชสำนักกับการกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมความบันเทิง.....	30
1) การรับวัฒนธรรมความบันเทิงนานาชาติ.....	30
2) การรับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตก.....	33
2.2.2 ราชสำนักกับการวางแบบแผนวัฒนธรรมความบันเทิง.....	36
1) การวางแบบแผนละครรำ.....	38
2) การวางแบบแผนดนตรีไทย.....	40

2.3	การเติบโตของวัฒนธรรมความบันเทิงในหมู่ราษฎร	43
2.4	พัฒนาการของวัฒนธรรมความบันเทิงจากอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก.....	49
2.5	การส่งเสริมวัฒนธรรมตะวันตก ของรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่2	56
3	นโยบายรัฐบาลกับการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในทศวรรษ2490	
3.1	นโยบายสนับสนุนกรมศิลปากรวางแบบแผนและกำหนดมาตรฐาน ของวัฒนธรรมความบันเทิงช่วงปี 2491-2495.....	64
3.1.1	พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลกับโครงการปรับปรุง การละครและสังคีต.....	71
3.1.2	โครงการปรับปรุงการละครและสังคีตกับการเติบโตของ กองการสังคีตพ.ศ.2491 -2495.....	79
	1)การผดุงฐานะและความสามารถของศิลปิน.....	79
	2) การปรับปรุงคิดเปลี่ยนนาฏศิลป์และดนตรี.....	92
	3)การเผยแพร่ผลงานของกองการสังคีตต่อสาธารณชน.....	96
3.2	รัฐบาลกับการส่งเสริมวัฒนธรรมความบันเทิงของชาติ พ.ศ.2495-2500.....	103
3.2.1	กระทรวงวัฒนธรรมกับการส่งเสริมวัฒนธรรมความบันเทิงประจำชาติ	111
	1) สภาวัฒนธรรมแห่งชาติกับการสนับสนุนงานศิลปกรรม	115
	2) บทบาทของกองการสังคีตกรมศิลปากรในการสืบทอด แบบแผนวัฒนธรรม.....	120
3.2.2	กรมประชาสัมพันธ์กับการปรับปรุงวัฒนธรรม.....	125
3.2.3	การเผยแพร่ นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ผ่านวัฒนธรรมความบันเทิง	128
4	ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ ในทศวรรษที่ 2490.....	136
4.1	การเติบโตของกรุงเทพฯ ในทศวรรษที่ 2490.....	138
4.1.1	การขยายตัวของเศรษฐกิจ.....	139
4.1.2	การเติบโตของคนกลุ่มใหม่ในสังคมกรุงเทพฯ.....	147

1) กลุ่มผู้มีฐานะจากโอกาสทางการค้า.....	148
2) กลุ่มผู้มีการศึกษา.....	150
3) กลุ่มคนจากต่างจังหวัด.....	154
4.2 ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตกที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมความบันเทิง.....	158
4.3 วัฒนธรรมความบันเทิงของคนกรุงเทพฯภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก	162
4.4 ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตกที่ส่งผลต่อคนตรีไทยและลิเก.....	192
4.4.1 การประยุกต์คนตรีไทย.....	193
4.4.2 การปรับปรุงลิเก.....	202
5. บทบาทและสถานภาพของศิลปินต่อวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมในทศวรรษ 2490	214
5.1 บทบาทและสถานภาพของศิลปินก่อนทศวรรษ 2490.....	216
5.1.1 ศิลปินอิสระและศิลปินที่มีฐานะ "ครู".....	217
5.1.2 ศิลปินในความอุปถัมภ์ของราชสำนักและชนชั้นสูง.....	227
1) ศิลปินด้านการแสดงในความอุปถัมภ์ของราชสำนัก.....	222
2) ศิลปินนักดนตรีในความอุปถัมภ์ของราชสำนักและชนชั้นสูง	223
5.2 สถานภาพของศิลปินในทศวรรษที่ 2490.....	227
5.2.1 การปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพศิลปินอิสระในทศวรรษ 2490	228
5.2.2 สำนักดนตรีซึ่งมีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพของศิลปิน.....	232
1) สำนักดนตรีสำคัญ.....	232
2) บทบาทของสำนักหลวงประดิษฐไพเราะต่อคนตรีไทยใน ทศวรรษ2490.....	235
5.2.3 บทบาทของศิลปินในระบบราชการ.....	238
5.3 การเติบโตของอาชีพศิลปินลิเกและเพลงตลาด.....	244
5.3.1 การเติบโตของอาชีพลิเกในทศวรรษ 2490.....	244
5.3.2 การเข้าสู่วงการบันเทิงของศิลปินกลุ่มใหม่	251
6. บทสรุป.....	257
รายการอ้างอิง.....	263
ประวัติผู้เขียน.....	276